

7. Həyat davam edir

Necə yüz ildir ki, Qarabağ öz taleyi uğrunda döyüşür. Bunu inkar etmək olmaz ki, Azərbaycan tarixinin bir çox ən qanlı səhifələrinə də elə Qarabağa bağlıdır. Yusif Vəzirin “Od içində”, Səməd Vurğunun “Vaqif”... yəqin ki, sadalana-sı bir çox başqa əsərlər də var. Bütün qələm məhsullarında, eləcə də Qarabağ-namələrin hamısında Qarabağın təbii gözəllikləri ilə yanaşı bu diyarın zəngin mənəvi təbiətə malik insanları da tərənnüv olunub. Sənətin dili ilə Qarabağa sevgisini ifadə edən müəlliflər Şuşanı ulu yurdun tacı kimi göstərməyi özlərindən bircə biliblər.

Ulduz Qasımın “Ağ göyərçinlər” romanı da zəngin Qarabağnamələr silsiləsindən dəyərli bədii təxəyyül məhsuludur. Amma bu əsər həm də eyni zamanda son qərindən faciəli hadisələri ehtiva etməsi baxımından çox realdır. Yəni yazıcı təxəyyülü nə qədər qol-qanad açsa da, həqiqi həyat hadisələrini təsvir edərkən tarixi olaylara sadiq qalıb.

İkinci Qarabağ savaşında Azərbaycan ordusu əfsanəvi qəhrəmanlığı ilə nəinki düşməni, elə dostları da heyrətdə qoyaraq Şuşanı azad etdi.

Şuşa azad olmalı idi. Çünki Şuşanın əfsanəvi qəhrəmanlarından birinin dediyi kimi bu tarixi yerlərin azad olunmasında təkçə ordumuz, əsgərlərimiz savaşırdı, elə Şuşa qalasının özü də, Şuşanın təbiəti də döyüşməkdə idi. Bu fikirləri biz artıq bir neçə dəfə yada salmışıq. İndi də təkrar etməyimiz əslində qeyri-adi tarixi hadisəni yaddaşa əbədi həkk etmək istəyimizlə bağlıdır. Burada

olar, meşə qaqqalsız olmaz deyiblər atalarımız, bilirsiniz. Bizim köhnə evimiz pis deyil, hər şeyi var, ancaq içini bir təmizləmək lazımdı. Neçə illərdi əlimizə gələnə atmışıq ora. Fatima nəənəylə köməkləşib səliqəyə salarsınız.

-Yox, mən sizin evinizə necə yığışa bilərəm, Xəlil dayı, burda heç kirayə və rən yoxdu?

-Ay qızım, niyə inad edirsən, neyləcə-yik biz iki adam iki evi?

-Onda nə qədər kirayə ödəyəcəm onu deyir.

Kişi dinnədi, Fatima nənə anamı yola gətirmək istədi:

-Ay müəllimə, dünyanın axırını bəyəm, bizim də ürəyimiz var, biz də insanıq. Sizin o zorla çıxarıldığımız Qarabağ bizimdi də. Gəl inad etmə. Əgər bizə lazımı olsaydı, deməzdik, boş evdi də, sadəcə təmizliyə ehtiyacı var.

Anam xeyli oturduğu yerdən tərən-mədi, düşünürdü nəsa. Xəlil babagil gəlməyə hazırlaşdılar, Fatima nənə anamın alını tutdu:

-Bax qızım, bilirəm, çox çətin günlərdən keçirsən, asan deyil torpağımı, həyat yoldaşımı itirmək. Hətta öz evindən niyə bura çıxıb gəlmisən ha onu bilmirəm. Sadəcə onu bilirəm ki, sənin içində elə böyük yara var ki, toxunan onu qanadır. Dayanmılsan, cəsarətli olmalısan, yoxsa qeyb edərsən həyatda qazandıqlarını bir anda. Onsuz da çox şey itirmisən bilirəm bunu. Fərqindəyəm, əsəblərin yerində deyil. Səbirlə ol, Allah böyüküdü, hamıdan da şübhələnmə, əgər biri pisdisə bu o demək deyil ki, hamı onun kimidi. Bu dünyada pislər olduğu kimi, yax-

lin əxlaq çürüklüyü haqqında ona heç nə demir. Burada da özünü ucalığını, mərdanəliyini qoruyub saxlayır. Nərgiz səmimi şəkildə Zeynəb anaya və onun ailəsinə kömək etməyə çalışsa da, nəticə heç də onun istədiyi kimi olmur.

Nərgizin əri Adilin ifşasından sonra, onun təbiətinin necə idbar olduğunu biləndən sonra hadisələrin istiqaməti dəyişir. Nərgiz özü də sarsılsa da, Zeynəb ananın bütövlüyü, ləyaqəti qarşısında hörmətli münasibətinə təsdiq edir.

Qadınlar arasındakı dialoq müəllif tərəfindən məharətlə aparılır. Onların arasındakı açıq danışq, dəqiq, aydın münasibət Adilin ifşasını başa çatdırır: “*Haradasa on gün sonra Nərgiz müəllimə gəldi, bizim qonşuda yaşadığımızı görəndə təəcübdən gözləri kəlləsinə çıxmışdı. Anamdan səbəbini soruşdu, lakin o, bir səbəbi yoxdu deyirdi. Bunlar qoca adamdılar, təkbaşnadılar, düşündüm ki, onlara da hayan olarıq, istəsən sizin bağa da baxaram. Nərgiz müəllimə inanmırdı anamın dediklərinə və burda başqa bir səbəb var, Zeynəb, - deyirdi. Mənə açıq də nə baş verdiyini. Sonra Fatima nənə söhbətə qarışdı:*

-Ay Nərgiz, ehtə o alçaq ərindən soruş səbəbini, bu yazığın onsuz da çəkdiqləri özü-ə bəsdı.

Nərgiz müəllim çox əsəbləşdi həyat yoldaşının adını eşidəndə:

-Yalvarıram, Zeynəb, nə deyib o alçaq sənə.

Anam olanları gizlətdi:

-Bu qədər əsəbləşmə, sadəcə, nəsa ki-rə haqqında bir söz dedi. Mən də Fatima xalagilin evləri boş olduğundan buraya daşındım. Sizin da həyatınızda baxa-

das yer haqqında elə bir bilgin yoxdu. O, həvəslə, gözü yaşara-yasara peyğəmbər əfəndimiz haqqında, onun dünyaya gəldiyi şəhər barəsində xeyli danışdı. Müqəddəs Məkkəyi-Münəvərəni görmək arzusu doldu içimə, lakin Xəlil babanın niyə ora getməsinə bilmək istəyirdim:

-Xəlil baba, niyə Məkkəyə getmək istəyirsiniz?

O əvvəlcə əllərini üzünə çəkdi (sonralar öyrəndim ki, salavat çəkir), sonra da elə yangıyla danışdı ki, ilk dəfəydi insanın belə bir yeri görməyə bu qədər can atdığına hiss edirdim:

-Sən hələ balacasan, belə şeyləri bəyüydə biləcəksən. Ən birincisi, o səhərdən üstün yer üzündə şəhər yoxdu, orda son peyğəmbərimiz dünyaya gəlib, böyüyüb, çalışıb. İlk dəfə orda ona Allah taaladan vəhy gəlib. Bir də orada ilk dilədiyin üç istəyini Tanrı yerinə yetirir. Amma, bunu da gərək ağılla edəsən, elə ağılla gələn istəməyəsən canım qurban olduğundan.

-Necə yanı?
-Dedim də, sən hələ kiçiksən, böyüyəndə anlayacaqsan.

-Bəs siz ondan nə istəyəcəksiniz?

-Mən ondan qızına bir övlad verməsini diləyəcəm. Düz on ildə əra getdiyi, hələ övladı yoxdu, bu məni çox düşündürür. Bir də xanımına və özümə sağlıqlı ömür, inamlı ölüm diləyəcəm.

Fikir mani alıb apardı uzaqlara: “Deməli, Məkkədə ilk arzuladığım üç istəyini Allah yerinə yetirir? Bəs bunu mən indiyə qədər niyə bilməmişəm? İlahi, mütləq oraya gedəcəm və Tanrıdan bir də müharibə olmamasını istəyəcəm. Mənim üç arzum da bu, olacaq, təkrar edəcəm üç kərə. Bir də yer üzündə dava

VIII. “AĞ GÖYƏRÇİNLƏR” AYDINLIĞA DOĞRU

bir əlavəyə ehtiyac var. Bir də Şuşanı sonsuz istəklə təzədən görmək istəyəm, Şuşaya qayıtmaq arzusu ilə yaşayan, hətta bunun üçün insanların müqəddəs hesab etdikləri yerlərə ziyarət yolu ilə duyğularını dilə gətirən hər kəs savaşırdı. Yaddaşı ilə, istəyi ilə, arzusu ilə, Şuşaya məhəbbəti ilə savaşırdı. Şübhəsiz, onlardan biri də Yusifdir. Yusif mənsub olduğu ailənin başına gələn hadisələrin əsasını müharibə ilə bağlayır. O yaxşı bilir ki, müharibə olmasaydı, heç onun yeri, yurdu da talan olmazdı. Ailə də doğma şəhərindən didərgin düşməzdi. O, müharibəni lənətləməklə bərabər həm də tanrıdan yurda qayıtmaq üçün yardım diləyir.

Yusif anasının daşdığı iztirablara gürür. Anasının hansı çətinliklərə məruz qaldığını, hansı dəhşətli mənəvi problemləri yaşadığını hiss edir, duyur. Və bütün gücü ilə anasına yardım etmək, kömək etmək istəyir. Ancaq onu da yaxşı bilir ki, bu gözəgörünməz (elə həm də gözə görünən) savaşda əsaslı bir kömək edə bilməz. Yusifin nəzarində bircə çıxış yolu var: Allaha yalvarmaq, Allahdan kömək diləmək. Yusifin acı xatirələrini oxumaq, onun düşüncələri ilə həmin məqama qayıtmaq oxucunun varlığını sarsdır. Sanki oxucu da bu çılxılmazlıqda Yusifə necə kömək etmək haqqında düşünür. Yusifin xatirələrin əsasında biz ananın dünya görmüş qoca Xəlil kişi ilə dialoqunda Qarabağ yarasını nə qədər göynəmli olduğunu hiss edirik: “*Oturub aqlayrdım hasarın dibində: “Allah bu müharibəni xaraba qoysun, gör nə günlərə düşmüşük, yazıq anamın içi qan aqlayır, ürəyi od tutub yanır, üzündən ballıdı”. Fatima nənə ona su gətirdi içəridən, o, sudan bir qurtum alıb qadına təşəkkür etdi. Xəlil baba ağarmış qaşlarını qaldırdı:*

-Bax, müəllimə, sən ağıllı qadınsan, bu dünyada hamı pis deyil. Neyləmək

şılar da az deyil. Biz əgər sənin durumuna düşsəydik bizə əl uzatmazdımmı?

Anam elə bil yuxudan ayıldı:

-Nə danışsınız, Fatima xala? Niyə uzatmırdım ki?

-Onda bizim də uzanan əlimizi geri çəvirmə, tut əlimizdən.

Anam elə hönkürdü ki, Xəlil baba belə özünü saxlaya bilməyib aqladı. Və erməniləri lənətlədi, ümumiyyətlə, yer üzündə bütün müharibə edənlərin kökünü kəsmək lazım olduğunu bildirdi. Səhərisi günü anamla bərabər Fatima nənəgilin köhnə evlərini təmizləməyə başladılar. İçərisindəki bütün lazımsız şeyləri aparıb qardaşımlla zibilliyə atdıq. Anam elə gözəl silib-süpürdü ki, əvvəlki evdən əsərləmət qalmadı. Axsam orda yatdıq, iki otaq və bir eyvandan ibarət olan ev pis deyildi. Bizim üçün superdi. Onların da bağ-bağatları vardı, heç də Nərgiz müəlliməgildən geri qalmırdı. Anam hər gün orda da qarıya-bacaya baxırdı, bostanın otlarını təmizləyirdi. Artıq çox meyvələr yetişmişdi. Fatima nənəylə bərabər mürəbbələr bişirməyə başladılar”. Ana balalarını saxlamaq üçün hər cür əzab-əziyyətlərə dözməyə hazırırdı. O müəllimdir, həyatdan da kifayət qədər baş çıxara bilir. Əlbəttə, uşaqlara öyrədir ki, insan bütün çətinliklərə özü zəhmət çəkərsə qalib gələr.

Təəssüf ki, cəmiyyətdə elə idbar insanlar var ki, mənəviyyətcə sağlam, varlığı saf adamların taleyini müdaxilə etməyə çalışır. Onlar bütün gücləri ilə sağlam adamları sarsıtmaq, özlərinə tabe tutmaq üçün çalışırlar. Zeynəb ana elə bir ali gücdən ilham alır ki, onu idbar adamların təhdidləri və təzyiqləri öyə bilmir, sındıra bilmir. Əlbəttə, Zeynəb anaya və onun ailəsinə qarşı doğmaların və qeyri-dogmaların təzyiqləri onun iradəsi qarşısında çilik-çilik olur. Zeynəb ana o qədər mərdanədir, özünə inamlıdır ki, hətta Nərgizin həyat yoldaşı Adi-

ram həmişə, göz-qulaq olarıq uşaqlarla. Sənə o qədər minnətdaram ki, heç özüm də qədərini bilmirəm, həmişə yanındasan, dar günümə əlimdən tutdun, hər köməyini əsrigəmədin balalarından, özüməndən. Allah min əvəzini versin, bacı. Doğrusu, sənin kimi adamlar az-az olur. Tanrı heç zaman ələlərini darda qoymasın, neylin-necə əlayım dedirtməsin!

Yazıq qadın heç cür özü-ə gələ bilmirdi: - Deməli, mənəndən xəlvət bura gəlirmiş o alçaq?

-Bəsdı, artıq bunları düşünmə, yorma özü-əni, olan oldu.

-İlahi, bu insan məni öldürməsə, əl çəkməyəcək bizdən.

-Dedim axı, sənələri yadından çıxar, o öz kefindən, bun da əsəblərini korlayırsan.

Nərgiz xala oturub xeyli aqladı, sonra anamın gətirdiyi çay içib bir az özü-ə gəldi”. Yusif nisbətən qayğısız uşaqların əhatəsində olsa da, o daim gərgin düşüncələr altındadı. Düşükləri vəziyyətdən xilas yolunu öz ağı, düşüncəsi ilə axtarırdı. İnsanların Məkkə ziyarəti, bu ziyarətin hansı nəticələri verə bilməsi haqqında söhbətlər eşidirdi. Çox güman ki, eşitdikləri əsasında müəyyən fikrə gəlirdi. Xəlil babadan öyrəndiyi belə bir həqiqətin sanki izinə düşür; demək, saf insanlar əgər Allaha ürəkdən dua edəsələr və bunu da insanların müqəddəs bildiyi yerdə tanrıya çatdırsalar, onda istəklərinə çatarlar.

Yusif bu hissən təsiri altında, əgər belə demək mümkünsə, heç kimsəyə demədən uzaq bir səfərə çıxır. Səfər qabağı onun düşüncələrini, psixoloji durumunu bir uşağın yaşaya biləcəyi həyat həqiqəti kimi təqdim edir: “*Bir neçə gün qaldılar bağda, hər gün onun oğlanlarıyla oynayırdıq, dəniyə cimməyə gərdirdik. Bir gün Xəlil babayla həyatı sulayanda Məkkədən danışdı mənə. Oraya ziyarətə getmək istədiyini bildirdi. Doğrusu, indiyə qədər eşitsəm də, bu müqəd-*

olmasın, qadınlar anam kimi ərsiz qal-masınlar, əzab-əziyyət çəkməsinlər. Uşaqlar bizim kimi yetim olmasınlar. Bütün dünyanın köpələrinə, uşaqlarına bunu arzu edəcəm millətimdən, dinindən olmayaraq. Elə bu axmaq ermənilərin uşaqlarına da, anamın acığı tutsa da, başqa cür düşünə bilmirəm”. Beləliklə, Yusif Allaha dua etmək üçün arzuladığı məkana doğru səfərə başlayır. Əsər onun xatirələrin əsasında qələmə alınır. Bu xatirələrin əsas mahiyyəti yurd həsrəti ilə bağlıdır. Demək, yurd ağrısı, vətən duyğusu bütün hallarda insanların başqa dünyəvi istəklərinə qalib gəlir.

Yusifin yol boyu tapdığı yoldaşlar, dostlar, ona himayədarlıq edən insanlar göstərir ki, bu dünyada yaxşı adamlar, həqiqəti dərk edən, Allahın böyüklüyünü unutmayan insanların sayı heç də az deyil.

Əsərin sonunda Yusif ağır səfərdən mənəvi böyümüş, qəlbən ucalmış, həm də həyatın çətinliklərinə qalib gəlmiş bir qəhrəman kimi qaydır. Onun qayıdışı bu ailəni tanıyanların, onun anasının varlığına günəş kimi doğur. Bir sözlə, həyat göstərir ki, dünyada yaxşı adamlar tükənməyəndə qədər həyatın dəyəri qorunacaq. Yusif psixoloji savaştan qalib çıxır və səfərdən gətirdiyi ovqatla anasına belə bir inam tələqin edir ki, tezliklə Azərbaycan özü-əni haqq savaşında qalib gələcək.

Hər kəs bu qələbənin tezliklə başa varacağına inanır.

Əsər 2020-ci ildə nəşr olunub. Çox güman ki, Azərbaycan ordusunun qələbəsindən bir az əvvəl yazılıb, tamamlandı.

Görünür, həyatın elə nizamları var ki, o ilahi bir qüdrətlə tənzimlənir.

Sonda daha bir cümlə: “*Ağ göyərçinlər*” romanı ilə Ulduz Qasımın Qarabağ-namələr silsiləsi hələlik başa çatır, həyat isə davam etməkdədir.